

Monseigneur, geachte leden van het kathedrale kapittel, geachte aanwezigen

Nadat de vorige spreker, Coen Linssen, onze blik heeft gevestigd op het oudste verleden van het kapittel, wil ik nu de aandacht vragen voor een latere episode uit de geschiedenis. De geschiedenis die start met de oprichting van het eerste bisdom Roermond

De oprichting van het bisdom Roermond die grote gevolgen had voor het te Roermond gevestigde kapittel van de H. Geest, bezat een lange voorgeschiedenis. Een project tot stichting van nieuwe bisdommen in de Nederlanden was al in de jaren 1551-1552 opgesteld, maar had geen vervolg gekregen. Onderhandelingen te Rome vanaf mei 1558 leidden tot de bul Super universas van 12 mei 1559 die voorzag in de oprichting van drie nieuwe aartsbisdommen in de Habsburgse Nederlanden en in de uitbreiding van de bestaande bisdommen tot vijftien, waaronder het nieuwe bisdom Roermond. In 1559 werd vervolgens een Commissie van vijf in het leven geroepen die moest vaststellen welke steden en dorpen elk bisdom zou omvatten en welke inkomsten aan elk zouden toevallen. Twee jaar later, op 7 augustus 1561, werden te Rome de omschrijving en dotatie van de vier noordoostelijke bisdommen, Groningen, Leeuwarden, Deventer en Roermond, goedgekeurd. Het zou dan nog tot in oktober 1562 duren, voordat de bullen en brieven voor deze vier bisdommen in Brussel aankwamen. Van de installatie van de bisschop van Roermond was voorsnog geen sprake vanwege het algemene verzet. Ook het stadsbestuur van Roermond was niet geporteerd voor de komst van een bisschop, zo liet het op 28 maart 1563 weten aan de kanselier van het Hof van Gelre en Zutphen te Arnhem die speciaal naar Roermond was gekomen om de bezwaren te ontzenuwen. De deken van het kapittel meldde daarentegen dat het kapittel uitzag naar de komst van de bisschop. De deken betreunde het verzet van het stadsbestuur dat ingegeven was door enige meesters van de gilden die verdacht waren van ketterij. Pas toen de politieke situatie na de komst van Alva in de Nederlanden was gewijzigd, kon deze op 29 februari 1568 aan de koning Philips II schrijven dat er geen bezwaren meer waren tegen de installatie van de bisschoppen van Roermond, Leeuwarden, Deventer en Groningen. Zo kon Wilhelmus Lindanus op 11 mei 1569 als eerste bisschop van Roermond bezit nemen van de bisschopszetel.

Volgens het oudere project tot oprichting van de nieuwe bisdommen uit de jaren 1551-1552 zou elke bisdom een kathedraal kapittel bezitten. Om aan de bisschop ook in zijn kathedraal het nodige prestige te schenken, stelde de in 1559 opgerichte Commissie van vijf aan de koning voor om de bisschop de proosdij van de kathedrale kerk te schenken, daar deze dikwijls vrij goed was gedoteerd en het recht tot vele benoemingen verleende. Evenzeer wilde de Commissie de bisschop een prebende in het kapittel der kanunniken toekennen om aldus hun vergaderingen te kunnen voorzitten. Met betrekking tot Roermond betekende zulks dat al in 1551-1552 werd voorgesteld om het kapittel van de H. Geest tot kathedraal kapittel te verheffen. Het uiteindelijke voorstel van de Commissie van vijf, waarschijnlijk daterend van augustus 1561, stelde dan ook voor om met de oprichting van het bisdom Roermond de H. Geestkerk als kathedraal aan te wijzen. De inkomsten van de proosdij van de H. Geestkerk zouden aan de bisschop toevallen. Bovendien zou hij een prebende krijgen teneinde als lid van het kapittel te kunnen fungeren. Aldus geschiedde

Na de stichting van de prebende door Sibrecht Herkenbosch in 1433 telde het kapittel van de H. Geest tien kanunniken. In 1569, bij de komst van Lindanus, waren er acht in functie, maar in 1600 en in de verslagen van de bisschop aan Rome van 1615 en 1619 werd weer het totale aantal van tien kanunniken genoemd. Tussen 1619 en 1627 werden twee prebenden opgeheven, zodat het getal der kanunniken werd teruggebracht tot acht. Overigens zou er pas in 1633 voor het eerst sprake van zijn dat alle acht kanunniken ook werkelijk in het kapittel resideerden.

Na 1633 bleef het aantal kanunniken niet tot acht beperkt, maar werden diverse nieuwe prebenden gesticht, zodat hun aantal weer toenam tot uiteindelijk veertien. Als eerste stichtte Peregrinus Vogels in 1646 drie prebenden. Gezien de niet toereikende dotatie werd één van deze drie zogenoemde Vogeliaanse prebenden op 20 maart 1666 opgeheven en kwamen de inkomsten aan de overgebleven twee ten goede. In de overeenkomst tussen het stadsbestuur en het kathedrale kapittel in 1659 betreffende de overbrenging van het kapittel van de H. Geestkerk naar de parochiekerk van Sint Christoffel werd bepaald dat de goederen van de pastoor als een prebende zouden worden beschouwd. De pastoor kreeg de waardigheid van kanunnik. Deze bepalingen werden met de feitelijke overbrenging in 1661 geëffectueerd. In 1710 stichtte kanunnik Robert Nicolaas van Elsrack twee prebenden, te weten een theologale prebende met onder andere de verplichting om twee keer per week de H. Schrift uit te leggen in het seminarie, en een prebende waaraan het ambt van ceremoniemeester was verbonden. Tenslotte stichtte kanunnik Jacob van Breugel in 1731 een prebende.

Aan de acceptatie door het kapittel van de drie prebenden die door Peregrinus Vogels waren gesticht, werden in 1651 diverse voorwaarden gekoppeld. De bezitters van de nieuwe prebenden zouden geen stemrecht hebben bij de vergeving van de prebenden van het oude corpus of eerste/oude fundatie, dat wil zeggen de acht bestaande prebenden. Zij hadden actief noch passief kiesrecht bij de verkiezing van de deken, wel ten aanzien van de overige waardigheden. Zij mochten zich evenmin bemoeien met de inkomsten en andere aangelegenheden van het oude corpus. Zij zouden pas op gelijke voet met de overige kanunniken komen, wanneer de inkomsten van hun prebenden zodanig werden verhoogd dat incorporatie van deze prebenden bij het kapittelvermogen kon plaatsvinden. In de overeenkomst van 1659, toen de pastoor van de parochiekerk in het kader van de overbrenging van het kapittel, de waardigheid van kanunnik verkreeg, was eveneens vastgelegd dat hij bij alle handelingen van het kapittel aanwezig mocht zijn, behalve bij het vergeven van een prebende van de oude fundatie en bij het overleg over het beheer van de oude fundatie. De acht kanunniken die een prebende van vóór 1651 bezaten, onderscheidden zich als kanunniken van het oude lichaam of de eerste fundatie van de kanunniken die een van de nadien gestichte prebenden bezaten. De laatstgenoemden hadden minder rechten en deelden niet in de inkomsten van het kapittel. Zij moesten hun levensonderhoud vinden in de middelen van hun eigen prebenden die aparte fondsen bleven vormen en veelal minder tot veel minder dan de oude prebenden opbrachten. Het kathedrale kapittel kende na 1651 dus twee soorten kanunniken. Het hoeft dan ook geen betoog dat de kanunniken van de nieuwe prebenden ernaar streefden om een prebende van het oude corpus te verkrijgen, zodra er een door overlijden vacant werd. Het behoeft voorts geen betoog dat een college van kanunniken, ongelijk in rechten en inkomsten, maar met dezelfde verplichtingen, moest leiden tot animositeit en interne verdeeldheid die adequate besluitvorming hinderden, maar dat is een ander verhaal. Samenvattend: Tot het einde van het Ancien Régime kende het kathedrale kapittel inclusief de bisschop acht kanunniken van de eerste (oude) fundatie enerzijds en uiteindelijk vijf kanunniken van de tweede fundatie met de pastoor anderzijds, in totaal dus veertien.

Aan welke vereisten moest een kanunnik voldoen? Niet het priesterschap, maar de academische vooropleiding bracht de pennen in beweging. Volgens een recente studie van de kerkhistoricus Roegiers nam in de loop van de vijftiende en zestiende eeuw in de Nederlanden het percentage kanunniken dat een academische graad had behaald, reeds gestaag toe. Bij de oprichting van de nieuwe bisdommen werd het bezit van een academische titel voor negen kanunniken van het kathedrale kapittel zelfs als eis gesteld, een eis die dus niet op een breuk met het verleden wijst. Al in het project tot oprichting van nieuwe bisdommen uit 1551-1552 was de bepaling opgenomen dat in elk kathedraal kapittel negen prebenden zouden zijn

voorbehouden voor gegradueerden: drie doctores of licentiaten in de theologie, drie in de rechten en drie edelen die het licentiaat in de theologie of rechten hadden behaald. Aldus zou de nieuwe kerkelijke indeling niet alleen de Nederlandse katholieke kerk redden, het zou ook de wetenschap en beschaving in de Nederlanden op een hoger niveau brengen. De nieuwe kathedrale kapittels zouden – rijk gedoteerd als deze waren – enerzijds aantrekkelijke posten bieden aan al die jonge intellectuelen die maar al te vaak de kerk de rug toekeerden, en anderzijds als brandpunten van geleerdheid en beschaving kunnen dienen, aldus de optimistische verwachtingen. In de onderhandelingen over de oprichting van de nieuwe bisdommen in 1558-1559 werd de eis herhaald. De negen gegradueerde kanunniken in de godgeleerdheid of de (beide) rechten zouden een bijzondere raad vormen voor de bisschop. Uit hun midden zou de bisschop zijn belangrijkste medewerkers – de aartsdiaken, de aartspriester en penetentiarius – kiezen. Drie van deze negen prebenden waren bedoeld voor de edelen van het gewest om aldus de gunst van de machtigen te winnen, evenwel onder het beding dat die edelen de graad van licentiaat zouden hebben verworven.

Het Roermondse kapittel van de H. Geest had vóór de verheffing tot kathedraal kapittel verschillende kanunniken met een universitaire graad gekend. Ook ten aanzien van het kathedrale kapittel van het nieuwe bisdom Roermond stelde de Commissie van vijf in augustus 1561, voor om eerst een prebende te reserveren voor de bisschop en dan drie voor theologen, drie voor juristen en drie voor edelen die allen aan een bekende universiteit de graad van doctor respectievelijk licentiaat hadden behaald. Uit deze negen zou de bisschop de aartsdiaken, de aartspriester en de penetentiarius benoemen.

Dit voorstel dat in de oprichtingsbul werd overgenomen, kon in principe worden uitgevoerd, omdat er in 1569 tien prebenden beschikbaar waren. Hoe de praktijk was, blijkt allereerst uit steekproefsgewijs onderzoek in de jaarlijks opgestelde lijsten van residerende en afwezige kanunniken. Laat men de bisschop buiten beschouwing, dan telde het kapittel in 1600 vier juristen en twee theologen onder de negen kanunniken. In 1619 waren onder de zeven kanunniken een jurist, een theoloog en, merkwaardig genoeg, een doctor in de medicijnen! Veel minder gunstig was de situatie blijkbaar in 1630, toen slechts bij één kanunnik een universitaire graad (in de theologie) werd vermeld. Van 1640 tot 1660 was ongeveer 75% van de kanunniken universitair gevormd, tussen 1660 en 1700 iets meer dan 50%. In de loop van de achttiende eeuw nam het aantal gegradueerde kanunniken weer toe tot meer dan 75%. Pas rond 1740 telde het kapittel negen gegradueerde kanunniken. Het hoogtepunt werd in 1786 bereikt, toen onder de twaalf kanunniken acht juristen en drie theologen te vinden waren. Onder de universitair gevormde kanunniken waren de juristen veruit in de meerderheid. Tussen 1640 en 1700 schommelde hun aantal rond de vijf, in de achttiende eeuw tussen zes en zeven. Er was meestal maar één kanunnik die theologie had gestudeerd, vanaf circa 1740 waren er twee en in 1786 zelfs die met een graad in de theologie. Kortom sinds 1640 had een soms kleine meerderheid van de kanunniken een academische graad behaald. Met de academisch gevormde raadsheren van het Hof van Gelder, de toegelaten advocaten, enige schepenen van de schepenbank Roermond en de stadsdokter vormden zij de intellectuele elite van de stad.

De constatering dat pas tegen het einde van de achttiende eeuw bijna het gehele kapittel door academici werd gevormd, kan gerelateerd worden aan de regelmatig terugkerende klachten van de bisschop over het intellectuele peil van zijn kapittel. In zijn berichten aan Rome klaagde de bisschop dat van de voorgeschreven (volledige) bezetting van het kapittel met gegradueerden geen sprake was. Academici deinsden terug voor de karige prebenden (1599). Afgestudeerden begeerden een kanonikaat te Roermond niet. In het kapittel waren derhalve geen gekwalificeerde personen die de functies van aartsdiaken, penetentiarius of aartspriester konden vervullen (1615). In 1680 verzuchtte de bisschop dat er onder de kanunniken niet een geschikt was om als raadgever te dienen of een ambt te bekleden. Hij

was derhalve verplicht geweest een leek tot officiaal (kerkelijk rechter) te benoemen. In 1708 gaf de bisschop weer eens aan dat de kathedrale kerk arm was aan inkomsten en geschikte personen. De meesten hadden geen graad behaald. In 1751 liet hij tenslotte weten de hoop te hebben opgegeven dat het vereiste aantal gegradueerden ooit werd bereikt.

Het is uiteraard de vraag of de klachten over het gebrek aan geschikte medewerkers uit de kring der kanunniken door de bisschop niet te zwaar zijn aangezet. De in 1599 benoemde kanunnik Petrus Pollius bekleedde in 1600 en 1601 het ambt van aartsdiaken, maar legde dit kennelijk neer, toen hij in laatstgenoemd jaar de deken van het kapittel opvolgde. Nadien wordt de functie van aartsdiaken niet meer in het archief van het kapittel genoemd en evenmin die van aartspriester of penitentiaris. Of deze functies door anderen dan kanunniken werden vervuld, is ten aanzien van de jaren vóór 1665 bij ontbreken van het bisschoppelijk archief niet te zeggen. Na 1665 komen de drie functies kennelijk niet meer voor. Indien deze drie functies in het geheel niet meer werden vervuld, dan moet de oorzaak van hun ontbreken niet alleen bij eventueel onbekwame kanunniken worden gezocht.

Misschien was het bisdom Roermond eenvoudig te klein om al deze ambten te laten bekleden. Hoe het ook zij, toch werd voor het ambt van officiaal (kerkelijk rechter) door de bisschop veelal een kanunnik van het kathedrale kapittel gekozen. De kanunnik Jacob van Breugel, tevens officiaal en secretaris van de bisschop, kon door deze niet worden gemist bij het visiteren van parochies en in andere aangelegenheden. Het kapittel verleende daarom op 17 juni 1714 dispensatie van de verplichte strikte residentie gedurende het eerste jaar als kanunnik. Een dergelijk besluit nam het kapittel op 9 mei 1722 ten aanzien van Joannes Franciscus Dispa, scholaster en secretaris van de bisschop. Tegen het einde van de achttiende eeuw was kanunnik Leonard Thomas Theunissen secretaris van de bisschop.

De lijsten der kanunniken maken voorts duidelijk dat aan de bij de oprichting van het bisdom Roermond voorgeschreven samenstelling van het kathedrale kapittel – drie theologen, drie juristen, drie edelen – niet werd voldaan. Het kapittel telde pas in 1786 drie afgestudeerde theologen in zijn midden. Kanunniken die tot oude inheemse adellijke geslachten behoorden, met name tot families die tot de ridderschap van het Overkwartier van Gelder waren toegelaten, heeft het kapittel niet gekend. In de loop van de achttiende eeuw zijn er verschillende pogingen ondernomen, let wel pogingen, zowel door het kapittel als van hogerhand, om te komen tot een samenstelling zoals de oprichtingsbul van 1561 had bedoeld. Fundamenteel kwam de kwestie van de samenstelling van het kapittel overeenkomstig de oprichtingsbul van het bisdom Roermond in 1735 aan de orde. In mei 1735 wendde Petrus Antonius Petit zich tot de Geheime Raad te Brussel. Hij was al meer dan twintig jaar geleden als licentiaat in de rechten afgestudeerd aan de Leuvense universiteit. Door het overlijden van Jacob van Breugel, een gegradueerd kanunnik, was een van de prebenden van het oude corpus vacant geworden die volgens de oprichtingsbul altijd in het bezit dienden te zijn van doctores of licentiaten in de theologie of rechten. Hij had bij het kapittel naar deze prebende gesolliciteerd. Zijn mededinger was Leonard Mooren, priester en secretaris van de bisschop, die echter geen enkele graad bezat en nooit aan een universiteit had gestudeerd. Op veel te korte termijn convoceerde de bisschop de kanunniken zonder acht te slaan op de afwezige kanunnik De Bors. Vier kanunniken hadden voor Petit, de bisschop en drie anderen hadden voor Mooren gestemd. Omdat bij staking der stemmen die van de bisschop de doorslag gaf, werd Mooren in het bezit van de prebende gesteld. Petit liet het er niet bij zitten. Hij vroeg op 26 mei 1735 aan het Hof van Gelder om in het bezit van zijn recht gehandhaafd te worden en aan de Geheime Raad om te verklaren dat de benoeming van Mooren geen effect zou hebben. De benoeming was met name in strijd met de recente verordening van 20 oktober 1731. Deze schreef voor dat de kandidaten voor een wereldlijk of geestelijk openbaar ambt waarvoor de

graad van licentiaat vereist was, minstens vier jaar moesten hebben gestudeerd aan een universiteit onder het gezag van Zijne Majesteit.

Het Hof van Gelder moest in deze kwestie van advies dienen aan de Geheime Raad. Afgezien van mogelijke gebreken in de gewraakte verkiezing ging het om de vraag of met de benoeming van de niet-gegradueerde Mooren gehandeld was tegen het genoemde plakkaat van 20 oktober 1731. Dit en een voorafgaande verordening uit 1695 met dezelfde strekking waren niet altijd nageleefd. Kanunniken waren benoemd zonder te letten op de oprichtingsbul die universitaire graden voorschreef. Echter in het verleden was tegen deze afwijkende handelswijze nooit protest aangetekend. Het Hof stelde voor dat door herafkondiging van de verordening van 1731 de wil van de vorst voldoende zou blijken. Dit advies volgde de Geheime Raad niet op. De Geheime Raad besliste dat Petit zijn procedure voor het Hof van Gelder mocht voortzetten. Het proces van Petrus Antonius Petit tegen Leonard Mooren werd aldus voortgezet. Bij tussenvonnis van 3 oktober 1736 kreeg de gedaagde Mooren de opdracht om binnen veertien dagen te bewijzen dat de bepaling in de oprichtingsbul van 1561 die voorschreef dat de kandidaat-kanunniken de universitaire graden moesten bezitten, door de gewoonte van het tegendeel wettelijk was verjaard. De gedaagde slaagde daarin kennelijk niet, want bij eindvonnis van 23 januari 1737 werd Petrus Antonius Petit door het Hof in het bezit van de prebende gesteld.

Het vonnis gaf de bisschop die de in het ongelijk gestelde Mooren steunde, aanleiding om zich op zijn beurt tot de Geheime Raad te wenden. In het verleden was nooit een kandidaat bij gebrek aan de vereiste universitaire graad afgewezen, maar altijd was hem opgedragen binnen twee jaar de graad te verwerven. Van de zittende kanunniken was er slechts één die ten tijde van zijn benoeming gegradueerd was. Als gevolg van het vonnis van het Hof kon in de toekomst niemand meer tot kanunnik worden gekozen dan degene die voor de keuze was afgestudeerd. De bisschop vroeg de Geheime Raad om het kapittel te handhaven in de vrije keuze, weliswaar met de last om alsnog een graad te behalen.

Het Hof van Gelder om advies gevraagd, liet al op 6 februari 1737 aan de Geheime Raad weten dat het bij tussenvonnis van 3 oktober 1736 aan Mooren had opgedragen te bewijzen dat de voorschriften van de oprichtingsbul waren verjaard. Het betrof het voorschrift dat er negen kanunniken dienden te zijn, waaronder drie doctores of licentiaten in de theologie, drie in de rechten en drie uit de adel met een licentiaat in de theologie of rechten, zodat de bisschop in de uitoefening van zijn taken en de rechtspraak over geschikte personen kon beschikken. Mooren toonde slechts aan dat in het verleden kanunniken waren benoemd die niet gegradueerd waren en dat het kapittel er genoeg mee had genomen dat zij binnen een jaar vóór de verplichte residentie hun graad behaalden. Petit daarentegen bewees dat er in het verleden zeer velen kanunnik waren geworden die wel reeds de vereiste graad bezaten. Het Hof had dus Petit in het gelijk en in het bezit van de betreffende prebende gesteld. Trouwens de drie vorige bezitters waren vóór hun verkiezing gegradueerd geweest en hadden alle drie het ambt van officiaal bekleed. Het vonnis van het Hof steunde dus op de oprichtingsbul, de grondwet (*loix fondamentale*) van de bisschop en het kapittel, die de bisschop de beslissende stem in geval van staking der stemmen gaf en die alle bisschoppen bij hun entree hadden bezworen.

Het was voorts noodzakelijk en meer dan tijd dat de bisschop en het kapittel de betreffende voorschriften over het vergeven van de gegradueerde kanonikaten naleefden. In het kapittel was geen geschikte persoon om als officiaal te fungeren, zodat het ambt nu door een gegradueerde leek werd uitgeoefend. Het vonnis zou nog door het nageslacht geprezen worden, omdat voortaan enkel gegradueerden naar een benoeming als kanunnik konden solliciteren. Juist omdat de oprichtingsbul zo strikt was op dit punt, had het Hof geen ander vonnis kunnen wijzen, tenzij men een dispensatie van de paus had verkregen.

De Geheime Raad kon in grote mate met dit advies meegaan. Het kapittel kreeg een schrijven op naam van de gouvernante-generaal van 23 december 1737 inhoudend dat het vonnis van het Hof ten uitvoer gelegd kon worden en dat Petit bezit kon nemen van de opengevallen prebende, hetgeen op 10 januari 1738 geschiedde. Meer principieel kreeg het kapittel het bevel om voortaan exact de voorschriften van de oprichtingsbul inzake de benoeming van gegradueerde kanunniken na te leven. De zetels moesten bestemd zijn voor drie gegradueerde edelen, drie gegradueerden in de theologie en drie in de rechten. Niet-edelen mochten niet een prebende bestemd voor edelen innemen, en evenmin juristen die van theologen. Slechts met pauselijke dispensatie mocht het kapittel van deze regels afwijken. Een toegeving bestond daarin dat een niet-gegradueerde binnen twee jaar een licentiaat moest behalen, voordat hij bezit kon nemen van de prebende.

Dat het kapittel zich nog niet gewonnen gaf, bleek drie jaar later, toen door overlijden van Arnold de Haen op 17 maart 1741 een prebende van het oude corpus vacant kwam. Volgens het genoemde besluit van de gouvernante van 23 december 1737 moesten negen beschikbare prebenden in drie genoemde klassen worden verdeeld, maar dat besluit was niet uit te voeren. Er waren immers maar vijf prebenden van het oude corpus drie vrij ter beschikking van het kapittel stonden, welke daarom aan niet-edelen en edelen, aan gegradueerden of degenen die nog een graad moesten behalen, in de rechten of theologie, waren vergeven zonder op het onderscheid in drie categorieën te letten of een prebende aan een bepaalde categorie te koppelen. De kwestie was nu urgent geworden door het overlijden van De Haen. Met de bisschop die ziekelijk was en op 11 augustus 1741 was overleden, hadden de kanunniken geen overleg meer kunnen voeren. Zij wisten nu niet bij welke van de drie categorieën de nieuwe kanunnik ingedeeld behoorde te worden. Aan de aartsbisschop van Mechelen vroegen zij derhalve vijf maanden uitstel van de verkiezing, zodat zij in die tijd te Rome dispensatie van de oprichtingsbul konden verwerven. De aartsbisschop verleende uitstel, maar toch gingen zeven kanunniken al op 17 september tot verkiezing over. Drie van hen gaven hun stem aan Bormans, licentiaat in de beide rechten van de universiteit van Douai, twee kozen Van Aefferden die als theoloog aan het Roermondse seminarie was verbonden, en de deken stemde voor Gielen, licentiaat in de theologie van de Leuvense universiteit. De drie die Bormans hadden gekozen, stelden de laatste vervolgens in het bezit van de prebende.

De uitslag was tegen de zin van de deken en oudste kanunnik Simon die zich tot de Geheime Raad wendde. De verkiezing van Bormans was in strijd met de verordeningen van 1695 en 1731, omdat deze te Douai had gestudeerd aan een universiteit buiten het territoir van de vorst. Bovendien hadden verschillende bisschoppen van Roermond, laatstelijk in 1737, erover geklaagd dat alle gegradueerde prebenden in het kapittel waren ingenomen door juristen, in strijd met de oprichtingsbul en het welzijn van de kerk. Bij gebrek aan gegradueerden in de theologie hadden de bisschoppen geen of weinig steun van de kanunniken, van wie niemand penitentiarius, aartsdeken of aartspriester was. De voorlaatste bezitter van de vrijgekomen prebende was licentiaat in de theologie geweest en daarom had wijlen de bisschop bepaald dat, om te voldoen aan de oprichtingsbul, de prebende aan een gegradueerde theoloog moest worden gegeven. De deken vroeg dus aan de Geheime Raad om zijn keuze van de te Leuven afgestudeerde theoloog Gielen goed te keuren.

Het Hof van Gelder moest zijn mening geven over dit advies en raadpleegde eerst de overige kanunniken. Deze betwistten dat zij niet geschikt zouden zijn voor de door de deken genoemde functies, aangezien wel vijf van hen tevoren pastoor waren geweest. Het kwam volgens hen de bisschop niet toe een theoloog voor de prebende aan te wijzen zonder toestemming van het kapittel. Het Hof formuleerde daarop vier vragen. Was Bormans, de kandidaat van de meerderheid, onbekwaam, mede gelet op het feit dat hij al achttien jaar licentiaat en kanunnik van de tweede fundatie was? Kon Gielen benoemd worden met slechts

de ene stem van de deken? Het Hof verwees naar een precedent te Namen. Had de bisschop het recht een kandidaat aan te wijzen? Moest er een nieuwe verkiezing plaatsvinden? Het Hof schoof de beantwoording van deze vragen door naar de Geheime Raad.

De Geheime Raad liet op 2 april 1742 een brief aan het kapittel redigeren, waarin zij haar verbazing uitsprak over de verkiezing van de onbekwame Bormans, hetgeen zo zeer in strijd met de vroegere verordeningen en de oprichtingsbul was. Gezien de samenstelling van het kapittel had een theoloog benoemd moeten worden. De priester Gielen, licentiaat in de theologie van de Leuvense universiteit, die de (ene) stem van deken Simon had gekregen, diende in het bezit van de prebende te worden gesteld, zoals ook op 9 april 1742 gebeurde. Na dit staaltje van ingrijpen van de Brusselse regering in de aangelegenheden van het kapittel zou men verwachten dat het getal der theologen vervolgens werd verhoogd tot drie. Toen echter in december 1742 weer een prebende van het oude corpus vacant kwam, werd Petrus Henricus Petit, licentiaat in de beide rechten, benoemd. Pas in 1753 meende men aan de indeling van negen gegradueerde kanunniken in drie categorieën overeenkomstig de oprichtingsbul te moeten voldoen. De bisschop legde op 13 november 1753 de vraag voor of de vacante prebende van Petrus Antonius Petit in de toekomst aan een gegradueerde in de theologie of een gegradueerde in de rechten voorbehouden moest worden. De kanunniken overwogen dat onder hen drie edelen waren, te weten de heren Bors, Petit en Costerius, en dat er drie prebenden waren voor juristen, te weten die van deken Dispa, de cantor en die van Van Dunghen. De vacante prebende diende dus voor altijd gereserveerd te zijn voor een gegradueerde in de theologie. Het besluit is in die zin merkwaardig dat geen van de drie "edelen" tot oude adellijke families behoorden zoals in 1561 was bedoeld. Het betrof leden van families die hetzij door het bekleden van een hoog ambt als dat van raadsheer van de Grote Raad van Mechelen hetzij door een adelsdiploma in meer recente tijden waren geadeld. Waarschijnlijk kon alleen de familie Costerius bogen op een adelsdiploma. Bij diploma van 4 april 1678 getekend te Wenen was de voorvader Arnold Costerius door Leopold I in de adelstand verheven.

Het besluit van het kapittel van 1753 leidde niet tot blijvend resultaat. Een in 1771 gelanceerd plan om de acht oude en tot vier gereduceerde nieuwe prebenden te verenigen en qua inkomsten gelijk te trekken, bood volgens de opstellers mede het voordeel dat eindelijk de door de oprichtingsbul vereiste indeling van de gegradueerde kanunniken in drie categorieën kon worden doorgevoerd. Elke prebende kon nu aan een van deze categorieën worden gehecht, al zou het altijd moeilijk zijn de prebenden van edelen uit het bisdom bezet te krijgen. Aangezien dit plan geen verder vervolg kreeg, is de eerste conclusie dat het kathedrale kapittel tot het einde van de achttiende eeuw niet kon voldoen aan het voorschrift van de oprichtingsbul betreffende de indeling van de negen gegradueerde kanunniken in theologen, juristen en edelen. Uit het voorafgaande blijkt voorts dat kanunniken hun meningsverschillen met de bisschop openlijk uitdroegen voor wereldlijke instanties als het Hof van Gelder en de Geheime Raad te Brussel. De regering schrok er op haar beurt ook niet terug om in te grijpen in de interne aangelegenheden als de benoeming van nieuwe kanunniken.

Tenslotte nog een woord over de geestelijke staat van de kanunniken. In veel gevallen was de nieuwe kanunnik priester. In het geschil rond de benoeming van Petrus Antonius Petit omstreeks 1737 kwam naar voren dat de kandidaat door de tonsuur tot de geestelijke stand behoorde, maar dat hij nog niet tot priester was gewijd. De priesterwijding voorafgaande aan de benoeming tot kanunnik was niet vereist. Een duidelijk voorbeeld vormt Marcellus Albertus Sijben, de latere vicaris-generaal. Hij was bij zijn benoeming tot kanunnik in 1767 net achttien jaar oud. Hij ontving pas vier jaar later in 1771 de vier lagere wijdingen en die van subdiaken.

Onder Jozef II werden de toelatingseisen aangescherpt. De gouverneur-generaal liet op 15 mei 1786 weten dat het de wens van Zijne Majesteit was dat voortaan de prebenden van kathedrale kapittels in de Nederlanden slechts vergeven zouden worden aan geestelijken die minstens tien jaar als goede zielzorgers werkzaam waren geweest. Zou deze maatregel effect hebben gehad, dan zouden de huidige kanunniken zich zeker meer in hun voorgangers kunnen herkennen. Echter, gezien het uitbreken van de Brabantse revolutie in 1789, waarbij allerlei maatregelen van de verlichte monarch Jozef II werden teruggedraaid, is het de vraag of dit voorschrift veel effect heeft gehad.